

**Військовий ліцей
Державної прикордонної служби України**

***Організація освітнього процесу в закладі загальної
середньої спеціалізованої освіти військового
спрямування в умовах Всеукраїнської загальновійськової
підготовки громадян України до національного спротиву***

Автор проекту:

Литвин Олександр Іванович методист
навчального відділу (вчитель курсу
«Початкова військова підготовка»)
Військового ліцею Державної прикордонної
служби України

м. Хмельницький
2024

Проект захищено в Київському обласному інституті післядипломної освіти педагогічних кадрів, свідоцтво ПМ № 02139618/2014-23 від 28.04.2023 р.

Методологічні основи навчання та виховання в системі військових ліцеїв та ліцеїв із посиленою військово-фізичною підготовкою

Цивілізована держава тримається на трьох китах. На освіті! Армії! Та на медицині! А ще на традиціях накоплених віками. Їх повільна еволюція і є основою стабільності будь-якої системи.

Особливості нашого державотворення – це часті переломи та зміни у адміністративному поділі та державному управлінні. Чи не кожні 30-40 років нашої історії, оголошується про будівництво нового суспільства та нової людини – енергійної, спортивної, яку можна підготувати всього за 3 місяці на командирських курсах. Тому, свого часу, й гинули навчені на швидку руку вояки десятками тисяч.

Чому можна навчити підлітка 15 років за короткий період часу? Толком нічому. Від вулиці не відучиш. Що вже говорити про порядок, дисципліну, моральність, які тут вже 3 місяці. Тут потрібно з дитинства, тим паче якщо мова йде про виховання освіченого лідера, при відсутності якого нормальну державу не побудуєш.

Ще не було у древній Греції загальної держави, лише міста, а еліту свою вони вже виховували змалку. І тіло тренували і розум.

Франція повторила цей досвід багато років потому створивши підліткові роти задля благородного виховання юнаків, за нею Германія, Англія й інші держави. Століттями відточувалися безкомпромісні та продумані системи підготовки підлітків до державного служіння. Відомі письменники, композитори, еліта своїх держав вийшли із кадетських корпусів. Інженер-конструктор - Ігор Сікорський, голова уряду УНР в 1919 році - Сергій Остапенко, український математик, механік, професор, доктор математики, академік, заслужений діяч науки Микола Крилов, останній Головнокомандувач Царською Армією Микола Духонін (по-звірячому вбитий більшовиками

в 1917 році, який відмовився їм підкоритися), військовий міністра УНР, начальник Українського Генерального штабу Всеволод Петрів, керівник Головного штабом армії Української Держави у 1918, військовий міністр УНР 1920-21 років Генерал Олексій Галкін та багато інших світових політиків і лідерів.

Час залишив у системі лише краще та перевірене. Те без чого державі і жити нормально не можна. Віра і обов'язкова військова підготовка. Спеціальний підбір викладачів і офіцери в ролі вихователів.

Система кадетської освіти і по сьогоднішній день відлагоджено діє у всьому світі, прогресивні держави турбуючись про майбутнє суспільства розвивають її, кують еліту своїх держав. Використовують досвід для боротьби з підлітковою нечемністю і злочинністю.

Чим так важлива загальна середня освіта військового спрямування? В ній головне – сама система. Школа моральної виправки й підготовки молодшої людини до самовідданої державної служби.

Сама освіта військового спрямування, її розпорядок і атмосфера приміщень пробуджують у підлітках внутрішню тягу до знань і культури. Якщо проаналізувати динамічне зростання військових ліцеїв та ліцеїв із посиленою військово-фізичною підготовкою, начебто усе виглядає оптимістично. В Україні їх декілька десятків.

У погоні за кількістю, неминуче знижається якість цієї освіти. І часто їх руйнівником виступає саме державні чиновники, які забувають, що люба система це набір нерозривних, пов'язаних елементів. Зруйнуй один, і все рухне. Не одразу але обов'язково рухне.

Вже зараз прагматичний матеріалізм замінив звичайну людяність, класний керівник – офіцера-вихователя. Забуваючи, що тільки особистість може виховати особистість. Ліцеїстів позбавляють військової підготовки і військових парадів. Що залишиться від такої системи виховання чоловіків. Лише одна форма неохайно надягнена на школяра.

Як ніколи нашої молодій Українській державі справжня еліта потрібна уже сьогодні. Ще є шанс створити систему закладів загальної середньої освіти

військового спрямування у їх кращому державному значенні. Тільки так ми придбаємо моральне суспільство, зможемо піднятися з колін і заявити світові: – Ми сильна, незалежна, суверенна держава.

Умови військово-професійної орієнтації вихованців навчальних закладів військового профілю

Досвід роботи військових ліцеїв та ліцеїв з посиленою військово-фізичною підготовкою показує, що професійне спрямування в сучасній системі військово-патріотичного виховання учнів у дусі постійної готовності до захисту своєї Вітчизни необхідно проводити систематично, цілеспрямовано і наполегливо.

Курс нашої держави на створення професійної армії (перехід Збройних Сил України на контрактну основу їх комплектування) передбачає зменшення кількості юнаків, які будуть призвані до війська для проходження строкової військової служби у мирний час, і одночасно збільшення числа випускників навчальних закладів, яких після досягнення 25-річного віку без проходження військової служби братимуть на військовий облік військовозобов'язаних і призначатимуть для комплектування військових частин на воєнний час лише з допризовною підготовкою.

У зв'язку з цим значно зростає роль військових ліцеїв та ліцеїв з посиленою військово-фізичною підготовкою у стінах яких безпосередньо (і в більшості випадків – раз у житті) юнакові надаються знання і вміння, пов'язані з його майбутньою військовою діяльністю.

Набуті в зазначених закладах освіти військові звання та навички визначатимуть рівень спроможності виконання конституційного обов'язку громадянином України щодо захисту Вітчизни. На сьогодні навчальні заклади військового профілю є єдиним центром з належної підготовки до захисту Вітчизни.

З метою проведення постійної роботи військово-професійного спрямування у військових ліцеях та ліцеях з посиленою військово-фізичною підготовкою планово проводяться постійні заходи щодо військово-професійної

орієнтації їх вихованців. Для цього обладнуються та поновлюються інформаційні стенди про керівництво держави, Збройних Сил України, види Збройних Сил України, вищі військові навчальні заклади у світлицях, спальних приміщеннях, бібліотеках, навчальних класах. Створюється банк даних про вищі військові навчальні заклади України для використання в інформаційно-пропагандистській роботі. Висвітлюється у засобах масової інформації матеріали щодо військово-професійної орієнтації вихованців (підготовка та підсумки вступу до військових навчальних закладів). Проводяться у навчальних взводах конкурсів, вікторини, олімпіади з історії українського війська. Планується та проводиться відвідування вихованцями військових навчальних закладів, кафедр і факультетів військової підготовки, військових частин, знайомство з життям і побутом курсантів, огляд бойової техніки та озброєння. Відбуваються зустрічі з ветеранами війни, Збройних Сил, учасниками бойових дій та локальних конфліктів. Пропагується призначення Збройних Сил України та високого звання офіцера при проведенні навчально-виховного процесу, в особистих бесідах. Проводяться тижні видів Збройних Сил України. Організуються та виконуються вихованцями вправи навчальних стрільб зі стрілецької зброї. Проводяться польові табірні збори. Здійснюється попередній професійно-психологічний відбір ліцеїстів-випускного курсу, які виявили бажання вступати до військово - навчальних закладів. Команди ліцеїстів приймають участь у Всеукраїнській військово-спортивних спартакіадах. З ліцеїстами проводяться цикли лекцій і бесід з питань проходження військової служби на офіцерських посадах. Проводиться роз'яснювальна робота щодо привабливості отримання військової освіти з батьками ліцеїстів під час проведення батьківських зборів та індивідуальних зустрічей. Проводяться кінолекторії про Збройні Сили України, діяльність вищих військових закладів України. Організуються зустрічі ліцеїстів з офіцерами та курсантами – випускниками Ліцею різних років, які навчаються у вищих військових навчальних закладах. Оформляються та оновлюються тематичні рубрики військової освіти „Куди піти навчатися” у приміщеннях рот. Проводяться першості Ліцею з військово - прикладних видів спорту. Важливим є також

психолого-педагогічне та профорієнтаційне анкетування кадетів “Прогнозування престижу (вибору) майбутньої професії офіцера Збройних Сил України”. Здійснюється попередня професійно-психологічна діагностика щодо вибору військової спеціальності. Створюються умови для проведення роз’яснювальної роботи представниками вищих військових навчальних закладів. Підводяться підсумків за результатами вступу випускників до ВНЗ Збройних Сил України, та проводяться заходи щодо військово-професійної орієнтації з ліцеїстами-випускниками на поточний навчальний рік на засіданні педагогічних рад Ліцею

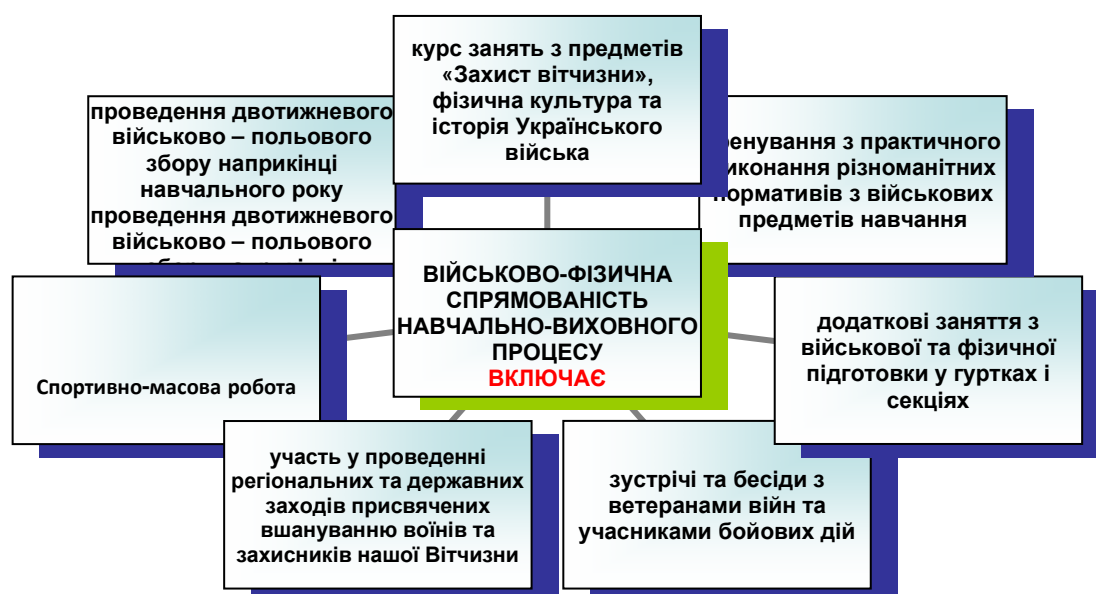

Рис. 2.1. Складові навчально-виховного процесу

У цій ситуації надзвичайно зростає роль предмета “Захист України” як складової частини військово-патріотичного виховання, спрямованого на підготовку юнаків у теоретичному, практичному, фізичному і психологічному плані до майбутньої військової діяльності.

З огляду на ці обставини в кожному закладі освіти планується військово-патріотичне виховання молоді як окремий розділ річного плану роботи. Виходячи із вищенаведеного, хотілося б дати в цьому дослідженні концептуальні основи щодо організації військово-патріотичного виховання.

Військово-професійне спрямування в сучасній системі військово-патріотичного виховання молоді в масштабі держави здійснюється відповідно до

існуючої Системи військово-патріотичного виховання у Збройних Силах України.

Завданнями військово-патріотичного виховання молоді щодо її військово-професійного спрямування є (рис. 2.2.):

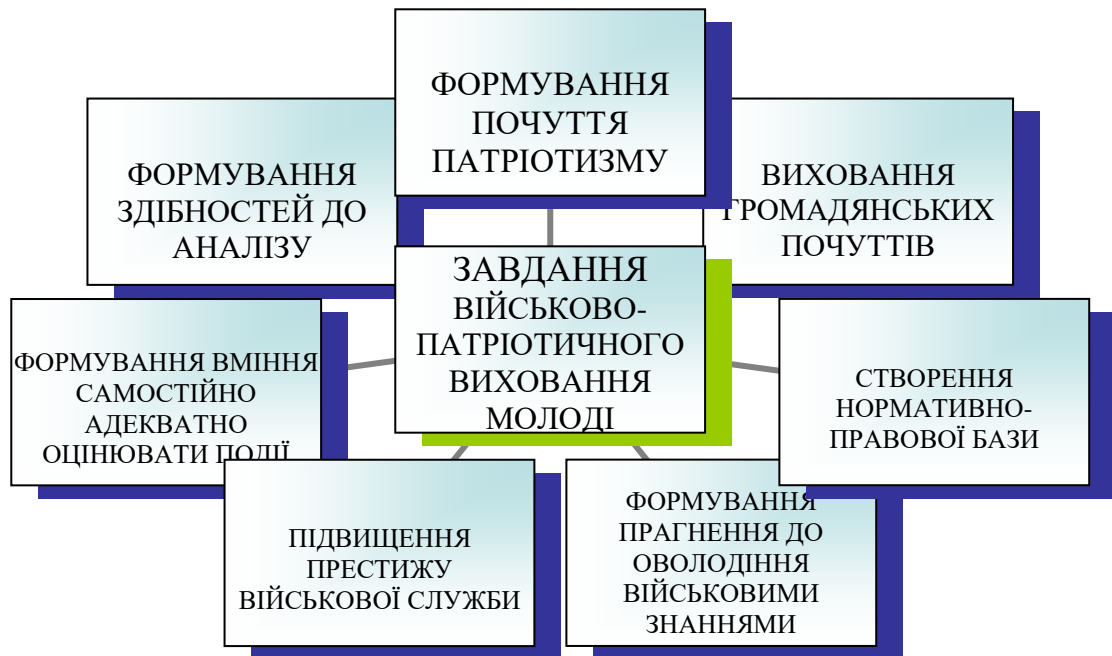

Рис. 2.2. Основні завдання військово-патріотичного виховання

- формування почуття патріотизму, любові до свого народу, його історії, культурних та історичних цінностей;
- виховання громадянських почуттів і свідомості, поваги до Конституції та інших законів України, соціальної активності і відповідальності за доручені державні та громадські справи;
- формування здібностей до аналізу зовнішнього та внутрішньополітичного становища, вміння на цій основі самостійно адекватно оцінювати події, що відбуваються у державі і світі, свою роль та місце в цих подіях;
- створення нормативно-правової бази та комплексу заходів щодо виховання патріотичних почуттів і свідомості громадян України;
- формування прагнення до оволодіння військовими знаннями, відповідного рівня фізичної підготовки та витривалості;

– підвищення престижу військової служби, військова професійна орієнтація молоді, формування і розвиток мотивації, спрямованої на підготовку до захисту Української держави і служби у Збройних силах України та інших військових формуваннях, здійснення конкурсного відбору кандидатів для вступу у вищі військові навчальні заклади і проходження військової служби за контрактом;

Військово-патріотичне виховання здійснюється за такими напрямками (рис.2.3.):

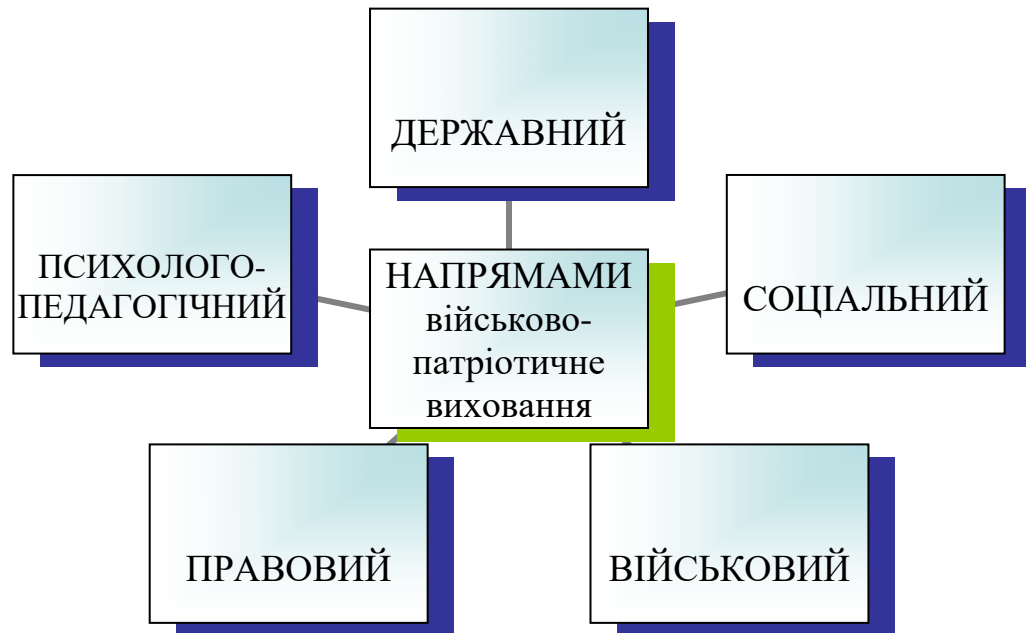

Рис.2.3. Напрями військово-патріотичного виховання

– державний – базується на забезпеченні державою системи військово-патріотичного виховання;

– соціальний – ґрунтується на вивченні норм моралі, їх дотриманні, орієнтований на усвідомлення пріоритету загальнолюдських цінностей та інтересів, виховання шанобливого ставлення до культури, історії, мови, звичаїв і традицій українського народу;

– військовий – передбачає вивчення військової історії України, переможних битв українського війська, основних зразків озброєння Збройних Сил України, набуття початкових навичок користування ними, підвищення фізичної загартованості в інтересах підготовки до захисту Вітчизни;

– психолого-педагогічний – ґрунтується на вивченні психологічних особливостей молоді, їх урахуванні у процесі підготовки юнаків до військової

служби, проведенні методичної роботи з узагальнення та поширення передового досвіду військово-патріотичного виховання, вдосконаленні форм і напрямів цієї діяльності;

- правовий – передбачає формування глибоких правових знань, прищеплення високої правової культури.

Методами військово-патріотичного виховання молоді є (рис.2.4.):

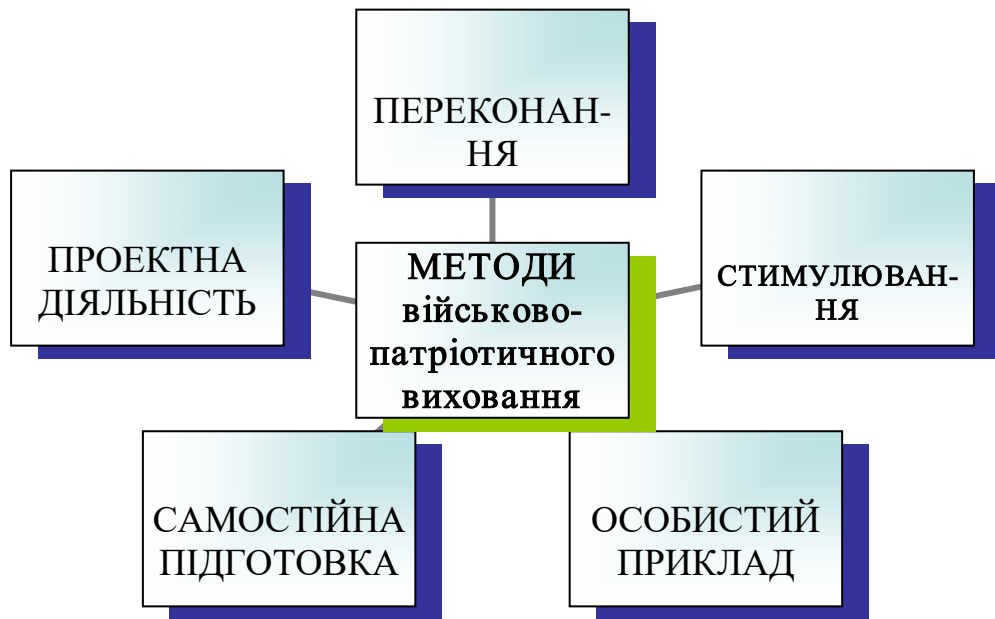

Рис. 2.4. Методи військово-патріотичного виховання

- переконання – формування впевненості в суспільній корисності діяльності з підготовки до захисту Батьківщини;

- стимулювання – реалізується в різноманітних формах заохочення та змагання;

- особистий приклад – діяльність вихователя, який має бути взірцем для молоді, має забезпечувати педагогічні вимоги, вміє давати доручення і перевіряти його виконання;

- самопідготовка – процес активного формування і самовдосконалення молодої людини, виховання почуття патріотизму, яке реалізується шляхом самозобов’язання, самостійного навчання та самоконтролю.

Військово-патріотичне виховання здійснюється у формі лекцій, бесід, розповідей, екскурсій до музеїв військових частин, зустрічей із ветеранами війни, праці та військової служби, походів місцями бойової слави, пошукової

роботи, участі у роботі клубів та гуртків військово-патріотичного спрямування.

Однією з основних форм військово-патріотичного виховання є військово-шефська робота, яка полягає у встановленні та підтриманні зв'язків військових частин, вищих військових навчальних закладів з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, трудовими колективами, цивільними навчальними закладами, громадськими організаціями з метою проведення спільних заходів з військово-патріотичного виховання молоді, виховання у неї громадянських почуттів та якостей.

Формами військово-шефської роботи є:

- організація днів відвідування військових частин з нагоди державних та військових професійних свят, днів частин, днів складання військової присяги;
- запрошення представників підшефних колективів як спостерігачів під час проведення тактичних навчань, організація тематичних вечорів, зустрічей з особовим складом військових частин, сім'ями військовослужбовців;
- залучення молоді до участі в упорядкуванні меморіальних комплексів, пам'ятників, братських могил, інших поховань захисників Батьківщини;
- надання допомоги місцевим органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування у створенні навчально-матеріальної бази навчальних закладів, необхідної для проведення допризовної підготовки;
- організація змагань з військово-прикладних видів спорту;
- проведення стрільб з автомата (малокаліберної гвинтівки) бойовими патронами.

Здійснюється також взаємодія органів державної влади, органів місцевого самоврядування, громадських організацій, керівників навчальних закладів, підприємств, установ з органами військового управління, з'єднаннями, військовими частинами, військовими навчальними закладами, організаціями та установами з питань військово-патріотичного виховання здійснюється на підставі договорів про співпрацю, які укладаються, як правило, на рік і передбачають правові засади спільної роботи та порядок взаємодії сторін, їх взаємні зобов'язання. Як додаток до договору може бути розроблений план спільної роботи на рік, що затверджується посадовими особами, які підписують

договір.

Спільні заходи плануються з урахуванням інтересів сторін та визначення розподілу їхніх повноважень і відповідальності.

Військово-патріотичне виховання здійснюється насамперед у процесі навчання, де вихованцям закладається фундамент глибоких знань, формуються світогляд, національна самосвідомість.

Уже в молодших класах учні усвідомлюють такі поняття, як “Батьківщина”, “подвиг”, “патріот”, вчать шанувати землю батьків, вивчають свій родовід.

Важко переоцінити значення предметів гуманітарного циклу в морально-політичній та психологічній підготовці майбутніх захисників Батьківщини.

Уроки історії України озброюють учнів знаннями законів суспільного розвитку, допомагають засвоїти основні відомості про війну та армію. Ліцеїсти вивчають героїчні бойові та трудові традиції українського народу і його Збройних Сил.

На уроках літератури формуються моральні ідеали молоді на прикладах позитивних героїв художніх творів, встановлюється живий зв'язок далекого минулого із сучасністю, виховується почуття гордості за свою Батьківщину, свій народ.

На уроках математики, фізики, хімії, біології учні одержують основи знань, без яких неможливо оволодіти сучасною військовою технікою і зброєю, засобами захисту від зброї масового ураження. В процесі вивчення цих предметів учні ознайомлюються з впливом науково-технічної революції на розвиток військової техніки, розв'язують завдання, в змісті яких відображена військова тематика.

Велику роль у фізичній підготовці юнаків до військової служби мають уроки фізкультури. На заняттях із фізичної культури формуються якості, які необхідні офіцерові: висока працездатність, витривалість, чітка координація і точність рухів.

Під час занять із циклу дисципліни Захист УЦкраїни ліцеїсти знайомляться із специфікою військової праці, готуються до виконання обов'язків у добовому

наряді, дізнаються про особливості служби в Збройних Силах України, виховують в собі якості, необхідні майбутньому воїнові. Програма дисципліни „Захист України” дозволяє під час вивчення кожної теми використовувати матеріали із життя воїнів у мирний час і пропагувати на уроках приклади героїчного минулого українського народу, його Збройних Сил.

На заняттях з вогневої підготовки надається можливість показати переваги нашої стрілецької зброї. Вивчення військової присяги дозволяє розкрити важливі вимоги до морально-бойових якостей воїнів, формує почуття національної гордості за Збройні сили України, за Батьківщину.

Процес військово-патріотичного виховання ліцеїстів організований таким чином, що здійснюється всіма членами педагогічного колективу навчального закладу. Для погодженого та цілеспрямованого проведення цієї роботи першорядне значення має конкретний розподіл обов’язків між членами педагогічного колективу.

Особливості організації освітнього процесу в закладі загальної середньої спеціалізованої освіти військового спрямування в умовах всеукраїнської загальновійськової підготовки громадян України до національного спротиву

Освітній процес в Державному ліцеї-інтернаті з посиленою військово-фізичною підготовкою «Кадетський корпус» імені І.Г.Харитоненка Державної прикордонної служби України (далі - Ліцей) як закладі загальної середньої спеціалізованої освіти військового спрямування в умовах Всеукраїнської загальновійськової підготовки громадян України до національного спротиву організовується відповідно до його Освітньої програми, Державних стандартів повної загальної середньої освіти, Стандарту спеціалізованої освіти військового спрямування, Типової освітньої програми Державного ліцею-інтернату з посиленою військово-фізичною підготовкою «Кадетський корпус» імені І.Г. Харитоненка, затвердженої наказом Адміністрації Державної прикордонної служби України, «Порядку організації та здійснення загальновійськової

підготовки громадян України до національного спротиву» затвердженої постановою Кабінету міністрів України від 29 грудня 2021 року № 1443.

Як зазначено «Порядком організації та здійснення загальновійськової підготовки громадян України до національного спротиву» початкова підготовка організовується МОН разом з Міноборони та включається до Державного стандарту профільної середньої освіти, що реалізується на третьому рівні повної загальної середньої освіти в закладах загальної середньої освіти, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої, вищої освіти та інших закладах освіти, що мають ліцензію на провадження освітньої діяльності у сфері загальної середньої освіти.

Організація початкової підготовки включає:

планування заходів початкової підготовки;

військово-професійну орієнтацію, військово-професійне інформування та військово-професійні консультації громадян під час здобуття базової середньої та профільної середньої освіти;

створення та використання навчальної матеріально-технічної бази закладів освіти; всебічне забезпечення проведення початкової підготовки;

керівництво початковою підготовкою.

Початкова військова підготовка здійснюється з метою формування у громадян первинних загальновійськових знань і спеціальних компетентностей стосовно оборонної свідомості, ознайомлення громадян з місцем і роллю громадянина у зв'язку з усвідомленням свого обов'язку щодо збройного захисту України.

Головними завданнями початкової підготовки є:

військово-патріотичне виховання громадян;

ознайомлення громадян з основами законодавства щодо захисту України, цивільного захисту населення та особистої безпеки людини;

усвідомлення громадянами свого обов'язку щодо захисту України в разі виникнення загрози незалежності та територіальній цілісності держави;

набуття знань про функції Збройних Сил, інших складових сил безпеки та сил оборони, їх характерні особливості;

здійснення морально-психологічної підготовки до військової служби;

набуття практичних навичок для засвоєння основ захисту України, військової справи, цивільного захисту населення, домедичної допомоги, здійснення психологічної підготовки громадян;

підготовка громадян до захисту України, професійної орієнтації молоді до служби у Збройних Силах та інших утворених відповідно до законів України військових формуваннях.

Базова підготовка здійснюється з метою підготовки громадянина, здатного виконувати завдання як у мирний, так і воєнний час у бойових умовах та сприяння набуттю громадянами первинних знань, умінь та навичок щодо порядку поводження із зброєю та її застосування, дій на полі бою (пересування та орієнтування на місцевості), надання домедичної допомоги, а також первинної психологічної допомоги (самодопомоги), поводження з саморобними вибуховими пристроями та формування стійких морально-психологічних якостей, необхідних для захисту України.

В Ліцеї допрофільна підготовка ліцеїстів на рівні базової середньої освіти (8-9 класи) забезпечується шляхом введення курсу за вибором «Початкова військова підготовка» та факультативу «Юний захисник», а освіта військового спрямування на рівні профільної середньої освіти забезпечується шляхом вивчення профільного предмету «Захист України» та започатковано спеціальний курс «Основи прикордонної служби», крім цього в Ліцеї предмет «Фізична культура» доповнюється ранковими фізичними зарядками та спортивно-масовою роботою які організовуються відповідно до розпорядку дня та гуртками військово-спортивного спрямування.

Враховуючи досвід попередніх років з питань підготовки ліцеїстів до складання зовнішнього незалежного оцінювання та подальшого вступу на навчання до вищих навчальних закладів силових структур, у відповідності до вимог п. 2 розділу III стандарту спеціалізованої освіти військового спрямування в Ліцеї визначено наступний перелік навчальних предметів, які спрямовані на здобуття ліцеїстами знань і умінь військового спрямування це: Захист України, Фізична культура, Українська мова, Математика, Англійська мова, Історія

України. Тому, для більш доцільного використання навчального навантаження, враховуючи наявну навчально-матеріальну базу та укомплектованість педагогічним складом проведено перерозподіл годин між освітніми галузями і навчальними предметами у межах 25 % від загального обсягу навчального навантаження для базової середньої освіти та 50 % для профільної освіти на користь вивчення навчальних предметів військового спрямування.

Крім того на виконання п.п.6 та 7 розділу II Стандарту спеціалізованої освіти військового спрямування за рахунок додаткових годин в 10 та 11 класах введено спеціальний курс «Основи прикордонної служби» - 1 година на тиждень, а в 8 та 9 класах введено курс за вибором «Початкова військова підготовка» - 1 година на тиждень та факультативний курс «Юний захисник» – 1 година на тиждень. Також за рахунок додаткових годин організовано факультативи в 10 класах з математики – 0,5 годин, з англійської мови – 0,5 годин на тиждень, в 11 класах з математики – 1 година, з англійської мови – 1 годин на тиждень, в 8 та 9 класах з математики – 1 година та з англійської мови – 1 годин на тиждень.

Враховуючи особливості освітнього процесу в умовах воєнного стану та карантинних обмежень, при організації освітнього процесу за дистанційною формою проведено орієнтовний розподіл проведення дистанційних занять відповідно до навчальних планів в співвідношенні синхронних та асинхронних занять.

Проведення початкової підготовки забезпечується керівником закладу освіти та педагогічними працівниками закладу освіти. Для допомоги вчителям у проведенні занять з початкової військової підготовки залучаються ветерани війни, представники військових частин Державної прикордонної служби, Збройних Сил України, установ Міноборони та інших складових сил безпеки та сил оборони за погодженням з їх керівниками, атако ж використовується навчально-матеріальна база Національної академії Державної прикордонної служби України.

Всі педагогічні працівники, які проводять початкову підготовку являються офіцерами запасу, ветеранами війни та військової служби, мають вищу

педагогічну освіту та досвід відповідної викладацької діяльності більше 10 років. Зазначені особи спроможні за віком та станом здоров'я якісно проводити заняття. Нормативними документами передбачено, що у разі коли неможливо укомплектувати такі посади зазначеними особами, педагогічними працівниками можуть бути призначені добре підготовлені та досвідчені сержанти (старшини), солдати (матроси) запасу або резерву, які мають вищу освіту та статус ветерана війни. Педагогічні працівники проходять відповідні курси підвищення кваліфікації (не менше 30 годин у міжтестатійний період) у вищих військових навчальних закладах, військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти.

В Ліцеї створена та продовжує покращуватися відповідна матеріально-технічна база, яка забезпечує виконання відповідних навчальних програм. Максимально використовується база Національної академії Державної прикордонної служби України та інших складових сил безпеки та сил оборони.

Поряд з цим в Ліцеї під час організації освітнього процесу враховується гарантовані державою права щодо академічної, організаційної, фінансової і кадрової автономії закладу освіти, а також права педагогічних працівників на академічну свободу. Також враховується спрямованість підготовки вихованців на подальше навчання у вищих військових закладах освіти та службу в Державній прикордонній службі, Збройних Силах і інших складових сектору безпеки і оборони України.

Основними формами організації освітнього процесу в Ліцеї в умовах Всеукраїнської загальновійськової підготовки громадян України до національного спротиву є різні типи уроків, спрямовані на формування компетентностей; розвиток компетентностей; перевірки та/або оцінювання досягнення компетентностей; корекцію основних компетентностей; комбіновані уроки.

Також формами організації освітнього процесу практикуються екскурсії, віртуальні подорожі, уроки-семінари, конференції, форуми, спектаклі, брифінги, квести, інтерактивні уроки (уроки-«суди», урок-дискусійна група, уроки з навчанням одних учнів іншими), інтегровані уроки, проблемний урок, відео-уроки, прес-конференції, відеоконференції, ділові ігри тощо.

Засвоєння нового матеріалу проводиться на лекції, конференції, екскурсії і т. д. Для конференції, дискусії вчителем або учнями визначаються теми доповідей учнів, основні напрями самостійної роботи. На навчальній екскурсії учні отримують знання, знайомлячись із експонатами в музеї, з роботою механізмів на підприємстві, спостерігаючи за різноманітними процесами, що відбуваються у природі. Консультації проводяться з ліцеїстами, які не були присутні на попередніх уроках або не зрозуміли, не засвоїли зміст окремих предметів. Розвиток і корекцію основних компетентностей можна, крім уроку відповідного типу, проводити на семінарі, заключній конференції, екскурсії тощо. Семінар як форма організації об'єднує бесіду та дискусію учнів. Заключна конференція може будуватися як у формі дискусії, так і у формі диспуту, на якому обговорюються полярні точки зору. Учитель або учні підбивають підсумки обговорення і формулюють висновки.

З метою засвоєння нового матеріалу та розвитку компетентностей крім уроку проводяться навчально-практичні заняття. Ця форма організації поєднує виконання різних практичних вправ, експериментальних робіт відповідно до змісту окремих предметів, менш регламентована й має акцент на більшій самостійності учнів в експериментальній та практичній діяльності. Досягнуті компетентності учні можуть застосувати на практичних заняттях і заняттях практикуму. Практичне заняття - це така форма організації, в якій учням надається можливість застосовувати отримані ними знання у практичній діяльності.

Експериментальні завдання, передбачені змістом окремих предметів, виконуються на заняттях із практикуму (виконання експериментально-практичних робіт). Оглядова конференція повинна передбачати обговорення ключових положень вивченого матеріалу, учнем розкриваються нові узагальнюючі підходи до його аналізу.

Оглядова конференція може бути комплексною, тобто реалізувати міжпредметні зв'язки в узагальненні й систематизації навчального матеріалу.

Оглядова екскурсія припускає цілеспрямоване ознайомлення учнів з об'єктами та спостереження процесів з метою відновити та систематизувати раніше отримані знання.

Ліцеїстам, які готуються здавати заліки можливе проведення оглядових консультацій, які виконують коригувальну функцію, допомагаючи навчаємим зорієнтуватися у змісті окремих предметів.

Консультація будується за принципом питань і відповідей.

Перевірка та/або оцінювання досягнення компетентностей крім уроку може здійснюватися у формі заліку, співбесіди, контрольного навчально-практичного заняття. Залік як форма організації проводиться для перевірки якості засвоєння учнями змісту предметів, досягнення компетентностей. Ця форма організації як правило застосовується у класах з вечірньою формою здобуття освіти або для інших здобувачів профільної середньої освіти.

Співбесіда, як і залік, тільки у формі індивідуальної бесіди, проводиться з метою з'ясувати рівень досягнення компетентностей.

Функцію перевірки та/або оцінювання досягнення компетентностей виконує навчально-практичне заняття. Учні одержують конкретні завдання, з виконання яких звітують перед вчителем.

Практичні заняття та заняття практикуму також можуть будуватися з метою реалізації контрольних функцій освітнього процесу. На цих заняттях учні самостійно виготовляють вироби, проводять виміри та звітують за виконану роботу.

Можливо проводити заняття в малих групах (у тому числі робота учнів у парах змінного складу) за умови, що окремі учні виконують роботу консультантів, тобто тих, хто навчає малу групу.

Екскурсії в першу чергу покликані показати ліцеїстам практичне застосування знань, отриманих при вивченні змісту окремих предметів (можливо поєднувати зі збором учнями по ходу екскурсії матеріалу для виконання визначених завдань).

Ліцеїсти можуть самостійно знімати та монтувати відеофільми (під час відео-уроку) за умови самостійного розроблення сюжету фільму, підбору

матеріалу, виконують самостійно розподілені ролі та аналізують виконану роботу.

Форми організації освітнього процесу можуть уточнюватися та розширюватися у змісті окремих предметів за умови виконання державних вимог Державного стандарту та окремих предметів протягом навчального року.

Вибір форм і методів навчання вчителів визначає самостійно, враховуючи конкретні умови роботи, забезпечуючи водночас досягнення конкретних очікуваних результатів, зазначених у навчальних програмах окремих предметів.

Створена в Ліцеї система внутрішнього забезпечення якості освіти спрямована на забезпечення сталого розвитку закладу, високого рівня освітньої діяльності, якості освіти, професійної компетентності учителів, організаційно-управлінської компетентності, вона складається з наступних компонентів:

- кадрове забезпечення освітньої діяльності;

- навчально-методичне забезпечення освітньої діяльності;

- матеріально-технічне забезпечення освітньої діяльності;

- якість проведення навчальних занять;

- моніторинг досягнення учнями результатів навчання (компетентностей).

Завдання системи внутрішнього забезпечення якості освіти:

- оновлення методичної бази освітньої діяльності;

- контроль за виконанням навчальних планів та освітньої програми, якістю знань, умінь і навичок учнів, розробка рекомендацій щодо їх покращення;

- моніторинг та оптимізація соціально-психологічного середовища закладу освіти;

- створення необхідних умов для підвищення фахового кваліфікаційного рівня педагогічних працівників.

У рамках академічної свободи, вчитель самостійно визначає форми і методи інструментарію оцінювання, враховуючи конкретні умови роботи, забезпечуючи водночас досягнення конкретних очікуваних результатів, зазначених у навчальних програмах навчальних предметів, залежно від дидактичної мети.

Діюча в Ліцеї система та загальні критерії оцінювання результатів навчання ліцеїстів визначають загальні підходи до оцінювання результатів навчання, що забезпечують здобуття повної загальної середньої освіти, встановлюють відповідність між вимогами до результатів навчання ліцеїстів, визначених державними стандартами, Стандартом спеціалізованої освіти військового спрямування та показниками їх вимірювання та застосовуються для всіх форм здобуття повної загальної середньої освіти.

Оцінювання результатів навчання ліцеїстів здійснюється відповідно до Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 року № 1392, та Стандарту спеціалізованої освіти військового спрямування, затвердженого наказом Міністерства оборони України № 188 від 02.07.2021 року, у вигляді 12-бальної шкали за чотирма рівнями.

Загальні критерії оцінювання результатів навчання ліцеїстів, що визначаються за чотирма рівнями («початковий», «середній», «достатній», «високий»), наведено нижче:

I-й Початковий рівень - відповідь ліцеїста фрагментарна, характеризується початковими уявленнями про предмет вивчення:

Ліцеїсти розрізняють об'єкти вивчення – **1 бал**;

Ліцеїсти відтворюють незначну частину навчального матеріалу, мають нечіткі уявлення про об'єкт вивчення – **2 бали**;

Ліцеїсти відтворюють частину навчального матеріалу, з допомогою вчителя виконують елементарні завдання – **3 бали**;

II-й Середній рівень - ліцеїст відтворює основний навчальний матеріал, виконує завдання за зразком, володіє елементарними вміннями навчальної діяльності:

Ліцеїсти з допомогою вчителя відтворюють основний навчальний матеріал, можуть повторити за зразком певну операцію, дію – **4 бали**;

Ліцеїсти відтворюють основний навчальний матеріал, здатні з помилками й неточностями дати визначення понять, сформулювати правило – **5 балів**;

Ліцеїсти виявляють знання й розуміння основних положень навчального матеріалу. Відповіді їх правильні, але недостатньо осмислені. Вміють застосовувати знання при виконанні завдань за зразком – **6 балів**;

III-й Достатній рівень - ліцеїст знає істотні ознаки понять, явищ, зв'язки між ними, вміє пояснити основні закономірності, а також самостійно застосовує знання в стандартних ситуаціях, володіє розумовими операціями (аналізом, абстрагуванням, узагальненням тощо), вміє робити висновки, виправляти допущені помилки. Відповідь учня (учениці) правильна, логічна, обґрунтована, хоча у ній бракує власних суджень:

Ліцеїсти правильно відтворюють навчальний матеріал, знають основоположні теорії і факти, вміють наводити окремі власні приклади на підтвердження певних думок, частково контролюють власні навчальні дії – **7 балів**;

Знання Ліцеїстів є достатніми. Ліцеїсти застосовують вивчений матеріал у стандартних ситуаціях, намагаються аналізувати, встановлювати найсуттєвіші зв'язки і залежність між явищами, фактами, робити висновки, загалом контролюють власну діяльність. Відповіді їх логічні, хоч і мають неточності – **8 балів**;

Ліцеїсти добре володіють вивченим матеріалом, застосовують знання в стандартних ситуаціях, уміють аналізувати й систематизувати інформацію, використовують загальновідомі докази із самостійною і правильною аргументацією – **9 балів**;

IV-й Високий рівень - знання ліцеїста є глибокими, міцними, системними; учень (учениця) вміє застосовувати їх для виконання творчих завдань, його (її) навчальна діяльність позначена вмінням самостійно оцінювати різноманітні ситуації, явища, факти, виявляти і відстоювати особисту позицію:

Ліцеїсти мають повні, глибокі знання, здатні використовувати їх у практичній діяльності, робити висновки, узагальнення – **10 балів**;

Ліцеїсти мають гнучкі знання в межах вимог навчальних програм, аргументовано використовують їх у різних ситуаціях, уміють знаходити інформацію та аналізувати її, ставити і розв'язувати проблеми – **11 балів**;

Ліцеїсти мають системні, міцні знання в обсязі та в межах вимог навчальних програм, усвідомлено використовують їх у стандартних та нестандартних ситуаціях. Уміють самостійно аналізувати, оцінювати, узагальнювати опанований матеріал, самостійно користуватися джерелами інформації, приймати рішення – **12 балів**.

Кожний наступний рівень вимог вбирає в себе вимоги до попереднього, а також додає нові.

За цими Критеріями оцінювання здійснюється у процесі повсякденного вивчення результатів навчальної роботи ліцеїстів на уроках і вдома, а також за результатами перевірки навчальних досягнень ліцеїстів: усної, зокрема індивідуальне, групове та фронтальне опитування; письмової, зокрема самостійні та контрольні роботи, тестування; графічної, зокрема робота з діаграмами, графіками, схемами, контурними картами; практичної, зокрема виконання різних видів експериментальних досліджень та навчальних проєктів, робота з біологічними об'єктами, виготовлення виробів.

При визначенні рівня навчальних досягнень ліцеїстів враховуються: характеристики відповіді: правильність, логічність, обґрунтованість, цілісність; якість знань; сформованість загальнонавчальних та предметних умінь і навичок; рівень володіння розумовими операціями: вміння аналізувати, синтезувати, порівнювати, класифікувати, узагальнювати, робити висновки тощо; вміння виявляти проблеми та розв'язувати їх, формулювати гіпотези; самостійність оцінних суджень.

Обов'язковому оцінюванню підлягають результати навчання ліцеїстів з предметів (інтегрованих курсів) інваріантного складника (базових та обов'язково-вибіркових предметів) навчального плану як складової Освітньої програми Ліцею. Оцінювання здійснюється за 12-бальною системою (шкалою) і його результати позначаються цифрами від 1 до 12.

Не підлягають обов'язковому оцінюванню навчальні досягнення ліцеїстів з предметів варіативної складової (факультативних, групових та індивідуальних занять, спеціальних та курсів за вибором тощо).

Основними видами оцінювання результатів навчання ліцеїстів є формувальне, поточне, підсумкове (тематичне, семестрове, річне) оцінювання, державна підсумкова атестація, у тому числі і у формі зовнішнього незалежного оцінювання, атестація з навчальних предметів визначених Стандартом спеціалізованої освіти військового спрямування.

Формувальне, поточне та підсумкове оцінювання результатів навчання ліцеїстів на предмет їх відповідності вимогам навчальної програми, вибір форм, змісту та способу оцінювання здійснюють вчителі Ліцею самостійно. При цьому вони можуть використовувати власні Критерії оцінюванні, адаптовані під певний навчальний предмет (тему), рік навчання, розроблені на підставі зазначених вище загальних критеріїв оцінювання результатів навчання ліцеїстів.

Поточне та підсумкове оцінювання може здійснюватися у таких формах: усній (зокрема шляхом індивідуального, групового та фронтального опитування); письмовій (зокрема шляхом виконання діагностичних, самостійних та контрольних робіт, тестування); цифровій (зокрема шляхом тестування в електронному форматі); графічній (зокрема шляхом організації роботи з діаграмами, графіками, схемами, контурними картами); практичній (зокрема шляхом організації виконання різних видів експериментальних досліджень та навчальних проєктів, роботи з біологічними об'єктами, виготовлення виробів) та інших.

З метою оцінювання індивідуальних досягнень ліцеїстів вчителем може бути використаний метод оцінювання портфоліо.

Портфоліо - це накопичувальна система оцінювання, що передбачає формування умінь ліцеїста ставити цілі, планувати і організовувати власну навчальну діяльність; накопичення різних видів робіт, які засвідчують рух в індивідуальному розвитку; активну участь в інтеграції кількісних і якісних оцінок; підвищення ролі самооцінки.

Таке оцінювання передбачає визначення критеріїв для включення напрацювань ліцеїста до портфоліо; форми подання матеріалу; спланованість оцінного процесу; елементи самооцінки з боку ліцеїста тощо.

Рівні результатів навчання ліцеїстів визначаються за: сформованістю пізнавальної діяльності (мотивації пізнання, сприймання, осмислення, перетворення знання, практичної діяльності); сформованістю знань, умінь, ціннісних ставлень як складників ключових і предметних компетентностей; володінням розумовими операціями: вмінням аналізувати, синтезувати, порівнювати, класифікувати, узагальнювати, робити висновки тощо; пізнавальною активністю; мірою самостійності та творчості у виконанні навчальних завдань; сформованістю вміння виявляти проблеми та розв'язувати їх, висувати і формулювати гіпотези.

Результати оцінювання навчальних досягнень ліцеїстів заносяться вчителями до розділу II "Облік навчальних досягнень учнів" класного журналу відповідного навчального взводу, усі записи щодо оцінювання різних видів діяльності та контролю роблять у формі називного відмінка: "зошит", а не "за зошит"; "I семестр", а не "за I семестр"; "практична робота", а не "за практичну роботу" тощо.

Поточна оцінка виставляється до класного журналу в колонку з надписом, що засвідчує дату проведення заняття, коли здійснювалося оцінювання ліцеїста.

Тематична оцінка виставляється до класного журналу в колонку з надписом Тематична без дати.

При виставленні тематичної оцінки враховуються всі види навчальної діяльності, що підлягали оцінюванню протягом вивчення теми. При цьому проведення окремої тематичної атестації при здійсненні відповідного оцінювання не передбачається.

Якщо ліцеїст був відсутній на уроках протягом вивчення теми, не виконав вимоги навчальної програми, у колонку з надписом Тематична виставляється н/а (не атестований(а)).

Тематична оцінка не підлягає коригуванню.

Семестрова оцінка виставляється без дати до класного журналу в колонку з надписом I семестр, II семестр. Семестрове оцінювання здійснюється на підставі тематичних оцінок. При цьому мають враховуватися динаміка

особистих навчальних досягнень ліцеїста з предмета протягом семестру, важливість теми, тривалість її вивчення, складність змісту тощо.

Якщо ліцеїст був відсутній на уроках протягом семестру, у відповідну клітинку замість оцінки за I семестр чи II семестр виставляється н/а (не атестований).

Семестрова оцінка може підлягати коригуванню. Скоригована семестрова оцінка виставляється без дати у колонку з надписом Скоригована поруч із колонкою I семестр або II семестр. Колонки для виставлення скоригованих оцінок відводяться навіть за відсутності ліцеїстів, які виявили бажання їх коригувати.

У триденний термін після виставлення семестрової оцінки батьки (особи, які їх замінюють) ліцеїстів, які виявили бажання підвищити результати семестрового оцінювання або з певних причин не були атестовані, звертаються до начальника Ліцею із заявою про проведення відповідного оцінювання, у якій мотивують причину та необхідність його проведення.

Наказом начальника Ліцею створюється комісія у складі голови (начальник Ліцею або його заступник) та членів комісії: голови методичного об'єднання, вчителя, який викладає предмет у цьому навчальному взводі, а також затверджується графік проведення оцінювання. Коригування семестрового оцінювання проводиться не пізніше п'яти днів після подання заяви. У разі хвороби ліцеїста чи інших поважних причин термін може бути подовжено.

Члени комісії готують завдання, що погоджуються на засіданні відповідного методичного об'єднання і затверджуються начальником Ліцею. Завдання мають охоплювати зміст усіх тем, що вивчалися протягом семестру. Оцінювання проводиться у письмовій формі. Письмові роботи зберігаються протягом року.

На голову комісії покладається відповідальність за об'єктивність оцінювання та дотримання порядку його проведення. Комісія приймає рішення щодо його результатів та складає протокол. Рішення цієї комісії є остаточним, при цьому скоригована семестрова оцінка не може бути нижчою за семестрову.

У разі, якщо ліцеїсту не вдалося підвищити результати, запис у колонку Скоригована не робиться.

За результатами оцінювання видається відповідний наказ начальника Ліцею. Скоригована семестрова оцінка за I семестр виставляється до початку II семестру, за підсумками II семестру - не пізніше 10 червня поточного навчального року.

Результати підсумкового оцінювання, державної підсумкової атестації, атестації з предметів передбачених Стандартом спеціалізованої освіти військового спрямування фіксуються у класному журналі, свідоцтві досягнень та додатку до документів про загальну середню освіту відповідно до законодавства.

У разі неатестації ліцеїста за підсумкове оцінювання у класному журналі та свідоцтві досягнень робиться відповідний запис «н/а» (неатестований).

Організація освітнього процесу в умовах воєнного стану та карантинних обмежень.

В умовах адаптаційного карантину навчання в Ліцеї організовується у плановому порядку, з урахуванням визначених карантинних обмежень. Тижневий режим роботи Ліцею фіксується відповідно розкладу уроків. Для ліцеїстів передбачається шестиденний робочий тиждень. Режим роботи та організація освітнього процесу планується з виключенням можливості великого скупчення ліцеїстів, запобігання перетинання та перебування одночасно ліцеїстів різних курсів.

В умовах воєнного стану або у разі прийняття органами місцевого самоврядування рішення про посилення карантинних обмежень та перехід на дистанційну форму навчання, дистанційне навчання організовується відповідно до цієї Освітньої програми, навчального плану та забезпечує виконання всіма суб'єктами дистанційного навчання Державних стандартів освіти.

З метою забезпечення в закладі освіти єдиних підходів до створення електронного освітнього середовища під час дистанційного навчання як основа застосовується електронна освітня платформа Microsoft 365 Teams, за допомогою якої організовується освітній процес, додатково застосовуються інші пристрої та інструменти, зокрема смартфон (організується спілкування у

соціальних мережах), електронна пошта, розміщення різноманітної інформації (домашні завдання, відео-уроки та інше) і офіційний вебсайт Ліцею.

Організація освітнього процесу під час дистанційного навчання передбачає навчальні (у тому числі практичні, лабораторні) заняття, вебінари, онлайн форуми та конференції, самостійну роботу, дослідницьку, пошукову, проєктну діяльність, навчальні ігри, консультації та інші форми організації освітнього процесу, визначені освітньою програмою закладу освіти (навчальними програмами з окремих предметів (інтегрованих курсів)).

Організація освітнього процесу забезпечує регулярну та змістовну взаємодію суб'єктів дистанційного навчання, з використанням форм індивідуальної та колективної навчально-пізнавальної діяльності учнів, а також здійснення ними самоконтролю під час навчання.

Отримання навчальних матеріалів, спілкування між суб'єктами дистанційного навчання під час навчальних та корекційно-розвиткових занять, що проводяться дистанційно, забезпечується передачею відео-, аудіо-, графічної та текстової інформації в синхронному або асинхронному режимі.

Педагогічні працівники самостійно визначати режим (синхронний або асинхронний) проведення навчальних занять. При цьому не менше 50 відсотків навчального часу, передбаченого освітньою програмою, забезпечується в синхронному режимі.

Розподіл проведення дистанційних занять під час карантину проводиться відповідно до навчальних планів, орієнтовно в співвідношенні синхронних та асинхронних занять наведених в таблиці 3 Річного навчального плану.

При використанні комп'ютерної техніки на уроках безперервна тривалість занять безпосередньо з відеодисплейним терміналом і проведення профілактичних заходів повинні відповідати санітарним вимогам (п. 9 розділу V Санітарного регламенту).

Робочі години вчителів, які забезпечують дистанційне навчання обліковуються відповідно до встановленого навчального навантаження та розкладу навчальних занять.

Ліцей забезпечує регулярне відстеження результатів навчання ліцеїстів та їх присутність на заняттях, а також надання їм підтримки в освітньому процесі (за потреби).

Враховуючи те, що забезпечити виставлення оцінок та фіксації тем за безпосередньої присутності ліцеїстів в режимі карантину не є можливим, виставлення оцінок та зазначення тем здійснювати у класних журналах відповідно до безпосередньо проведених навчальних занять після нормалізації епідеміологічної ситуації. У класному журналі із зазначенням певної дати фіксуються лише навчальні заняття, що були фактично проведені за безпосередньою участю ліцеїстів. Якщо виконання освітніх програм здійснюється із використанням технологій дистанційного навчання, на відповідній сторінці навчального предмета у класному журналі зазначається: тематика навчального матеріалу, домашніх завдань, а також форми роботи (дистанційно, онлайн-консультації, відео-уроки, скайп-конференції, тестування тощо). Під час освітнього процесу із використанням технологій дистанційного навчання проводиться оцінювання результатів навчання ліцеїстів, що фіксується вчителем (у зручний для нього спосіб), а у подальшому вони мають бути занесені до відповідних сторінок класного журналу. Якщо технічні можливості не дозволяють провести оцінювання окремих навчальних досягнень ліцеїстів дистанційно, вчитель може відтермінувати його проведення до завершення епідеміологічної ситуації. При цьому має бути забезпечено те, що навчальні досягнення кожного ліцеїста можуть бути доступними лише для його батьків або законних представників.

Список рекомендованих джерел

- 1 Порядок організації та здійснення загальновійськової підготовки громадян України до національного спротиву. – К. 2021.
- 2 Положення про військовий (військово-морський, військово-спортивний) ліцей, ліцей із посиленою військово-фізичною підготовкою”. – К. 2021.
- 3 Стандарт спеціалізованої освіти військового спрямування для військових (військово-морських, військово-спортивних) ліцеїв, ліцеїв із посиленою військово-фізичною підготовкою. – К. 2021.
- 4 Внутрішня система забезпечення якості освіти: Абетка для директора Рекомендації до побудови внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладі загальної середньої освіти. – К. 2019.
- 5 Програма патріотичного виховання дітей та учнівської молоді Бех І., Чорна К. //Світ виховання. – 2007. – №1 (20). – 58 с.
- 6 Вимірювання рівня розвитку складових національної самосвідомості особистості / Борисов В. В., Тхоржевський Д. О. // Педагогіка. Психологія. - 1999. - № 3. - С. 51-58.
- 7 Патріотизм як консолідуючий чинник українського суспільства/ Боришевський М. Й. // Духовність та злагода в українському суспільстві на перехресті тисячоліть : зб. наук. пр. – К., 1999. – № 5. – С. 208– 214.
- 8 Національна культура як необхідна складова багатогалузевої системи патріотичного виховання студентів/ Вдовенко Н. // Коледжанин. – 2004. – №4. – С. 18-21.
- 9 Типова освітня програма Державного ліцею-інтернату з посиленою військово-фізичною підготовкою «Кадетський корпус» імені І.Г.Харитоненка Державної прикордонної служби України. – К. 2022.
- 10 Посібник Захист Вітчизни. Свідлов Ю. І., Литвин О.І. – Суми. «Сум.ДПУ». 2018. – 593 с.
- 11 Захист Вітчизни. – Тернопіль: Астон. 2011. – 280 с.
- 12 Сайт для викладачів та здобувачів освіти з предмету "Захист України". <https://sites.google.com/site/zahist56/>.

